

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

ממדי העוני והפערים בהכנסות 2005-6

ממצאים עיקריים

לאה אחדות, רפאלה כהן, מירי אנדבלד

שבט תשס"ז, ינואר 2007
www.btl.gov.il

עוני וחלוקת הכנסות ב-2005/6

דוח העוני וחלוקת ההכנסות הנוכחי מציג את ההתפתחויות בתקופה הכוללת את המחצית השנייה של 2005 ואת המחצית הראשונה של 2006. תקופה זו, המתפרסת מיולי 2005 עד יוני 2006, תסומן כ-2005/6.¹ נתוניה יושוו לנתוני תקופת סקר הכנסות 2005,² אם כי הלוחות המוצגים בדוח כוללים נתונים המתייחסים גם לתקופה המקבילה 2004/5 (יולי 2004 – יוני 2005). השוואת ממדי העוני וחלוקת ההכנסות בין 2005/6 לבין 2005 משקפת למעשה את ההשפעה של השינויים שהתרחשו בהכנסות במחצית הראשונה של 2006. מובן שמלוא השפעתם של שינויים אלה תבוא לידי ביטוי בנתוני סקר 2006.

שוק העבודה, קצבאות ומיסים ב-2005/6

תעסוקה ושכר:

הצמיחה הכלכלית נמשכה גם במחציתה הראשונה של 2006, ועימה נמשכו גם המגמות של התרחבות התעסוקה, העלייה בשכר הריאלי והיציבות היחסית ברמת המחירים במשק. האינדיקטורים הכלכליים שחושבו מהנתונים הכלל-משקיים לתקופה 2005/6 מראים כי בהשוואה לתקופת סקר 2005 גדל מספר המועסקים בכ-2%. התרחבות התעסוקה הקיפה את כל הענפים, אך היא אפיינה במיוחד את ענפי המסחר והשירותים – ענפים המשלמים שכר נמוך יחסית. הגידול בתעסוקה לווה בירידה מסוימת בשיעור האבטלה מ-9.2% ב-2005 ל-8.9% ב-2005/6.

השכר למשרת שכיר עלה בין שתי התקופות הנסקרות בכ-2.3% במונחים נומינליים וב-0.6% במונחים ריאליים. בדומה לשנים 2004 ו-2005, עליית השכר לא היתה אחידה בין הענפים גם בתקופה 2005/6. השכר הריאלי בענפים המסורתיים, לרבות בענפים שנהנו מהתרחבות התעסוקה, לא עלה או נשחק בכ-0.5%-1%. לעומת זאת נמשכה העלייה הניכרת בשכר בענפים כמו חשמל ומים (4.8%) ובנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים (5.4%).

עדכון שכר המינימום באפריל וביוני 2006 לא בא לידי ביטוי בנתוני 2005/6. שכר המינימום ירד בין שתי התקופות הנסקרות ב-1.2% במונחים ריאליים.

¹ בסיס הנתונים מורכב משני חלקים: נתוני המחצית השנייה של 2005 נלקחו מסקר הכנסות 2005 ואילו נתוני המחצית הראשונה של 2006 מסקר הכנסות 2006, שעריכתו לא הושלמה עדיין.

² המחצית השנייה של 2005 משותפת לבסיסי הנתונים המתייחסים ל-2005/6 ול-2005.

נתוני הסקרים מראים על תמונה דומה: מספר המפרנסים (שכירים ועצמאים) גדל בכ-2%, מספר המפרנסים היחידים גדל בכ-0.5% ומספר המפרנסים השניים ומעלה ב-2.3%. השכר הממוצע לשכיר עלה ריאליית בכמחצית האחוז, ואילו ההכנסה מעבודה עצמאית בממוצע לעצמאי עלתה בכ-5.5%.

קצבות הביטוח הלאומי:

הנתונים המתייחסים ל-2005/6 משקפים באופן חלקי בלבד את עדכון הקצבאות ואת הגדלת קצבות הילדים בינואר 2006.

כל הקצבאות, חוץ מקצבות זיקנה, עודכנו במועד זה, לראשונה מאז ינואר 2002, בשיעור של 2.7% (בהתאם לעליית המחירים). קצבות הזיקנה הוגדלו בינואר 2005 ב-0.9% ובינואר 2006 ב-1.8%.

בינואר 2006 פג תוקפה של הוראת השעה בדבר הקיצוץ של 24 ש"ח לחודש בקצבאות המשולמות לשלושת הילדים הראשונים ולכל הילדים "החדשים", ושל 5 ש"ח לילד הרביעי ואילך. במקביל בינואר 2006 נמשך תהליך הקיצוץ בקצבאות לילד הרביעי ואילך, כחלק מהמדיניות לתשלום קצבה אחידה לכל הילדים. כך, למשל, הקצבה למשפחה עם ילד אחד או עם שני ילדים עלתה בין שתי התקופות הנסקרות ב-6% במונחים ריאליים, אך הקצבה פחתה בכ-1% למשפחה עם 4 ילדים ובכ-4%-6% למשפחות הגדולות יותר.

הגדלת קצבות הזקנה האוניברסליות והשלמת ההכנסה לקשישים מעוטי יכולת באמצע 2005 באה לידי ביטוי מלא בנתונים המתייחסים ל-2005/6.³ קצבת הזיקנה עם השלמת הכנסה עלתה בין שתי התקופות הנסקרות בכ-2.5% במונחים ריאליים, ואילו הקצבה האוניברסלית – בכחצי אחוז.⁴

לעומת זאת, שאר הקצבאות שהמוסד משלם (כמו קצבת נכות וגמלה להבטחת הכנסה) נשחקו ריאליית בכ-1%.

נתוני הסקר מורים כי הסכום הכולל של הקצבאות ירד מעט בין שתי התקופות הנסקרות – בכ-0.2% במונחים ריאליים. בממוצע למשפחה הסתכמה הירידה בכ-1%.

³ השפעת הגדלת הקצבאות ביוני 2006 על הכנסת הקשישים תורגש רק בנתוני סקר 2006 (באופן חלקי) ו-2006/7 (באופן מלא).

⁴ במקביל לשיפור ברמת הקצבה נציין את הירידה במספר המקבלים קצבה בשל היישום ההדרגתי של דחיית גיל הפרישה.

מיסים

בינואר 2006 יושם שלב נוסף ברפורמה במס הכנסה, שבמסגרתו הופחתו פעם נוספת שיעורי המס השוליים, בעיקר ברמות ההכנסה הבינונית והגבוהה. במקביל, מדרגות המס עודכנו בשיעור עליית המחירים (2.7%), אך לא נקודות הזיכוי. לפיכך, ערכה של נקודת זיכוי נשחק ריאלית בכ-1.5%.

ב-2006 הונהגו שינויים בשיעורי דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות ובגובה מדרגת השיעור המופחת. השיעור המופחת של דמי ביטוח לאומי לעובד השכיר ירד מ-1.4% ל-0.4% ומדרגת השיעור המופחת (לשכירים, עצמאים ולתשלום דמי ביטוח בריאות) הועלתה מ-50% של השכר הממוצע ל-60% ממנו. במקביל הועלו השיעורים הרגילים של דמי ביטוח לאומי ובריאות⁵. שינויים אלה נועדו להוריד את נטל דמי הביטוח על בעלי שכר נמוך ובינוני, והם בוצעו בתקציב אפס⁶.

סיכום המגמות בהכנסות מנתוני הסקר

* ההכנסה הכלכלית בממוצע למשפחה עלתה בין 2005 ל-2005/6 ב-1.8% במונחים ריאליים. שיעור העלייה בהכנסה לנפש תקנית היה 2.3%.

* חלקם של תשלומי ההעברה בסך ההכנסה הכלכלית המשיך לרדת גם ב-2005/6 והגיע ל-15.3%, בהשוואה ל-16.2% ב-2005. לעומת זאת, שיעור המס הממוצע ביחס להכנסה הכלכלית עלה במעט – מ-22.2% ל-22.3%.

* ההכנסה הפנויה בממוצע למשפחה עלתה ריאלית ב-1.1%, ההכנסה הפנויה לנפש תקנית – המהווה מדד לרמת החיים – עלתה ב-1.5%.

* חציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית עלה ריאלית ב-1.5%. לפיכך גם קו העוני עלה בשיעור זה.

⁵ השיעור לשכיר עלה מ-5.58% ל-7% ולעצמאי מ-10.62% ל-11.23%. השיעור הרגיל של דמי ביטוח בריאות עלה מ-4.8% ל-5%.

⁶ שכירים המשתכרים פחות מכ-10,000 ש"ח לחודש נהנו מהפחתה מסוימת בדמי ביטוח לאומי.

ממצאים עיקריים

- * ב-2005/6 נרשמה יציבות בממדי העוני בקרב משפחות, ולראשונה מאז 1998 נבלס אף הגידול בשיעור העוני בקרב ילדים. במקביל, חלה ירידה נוספת בשיעור העוני בקרב קשישים.
- * ב-2005/6 נבלמה גם המגמה של התרחבות הפערים בהכנסה הפנויה, וזאת על רקע שיפור מסוים בתמונת הפערים בהכנסה הכלכלית.
- * המשך השיפור בתעסוקה, שלא פסח אף על העשירונים הנמוכים, מתבטא ביציבות שהסתמנה זו השנה הרביעית בשיעור העניים לפי ההכנסה הכלכלית (הוא ירד קלות מ-33.6 ב-2005 ל-33.1 ב-2005/6).
- * שיעור המשפחות שהכנסתן הפנויה נפלה מקו העוני ירד מ-20.6 ב-2005 ל-20.2 ב-2005/6. ירידה קלה זו שאינה מובהקת סטטיסטית, מבטאת יציבות. פער העוני למשפחה נותר פחות או יותר יציב (עלה קלות מ-33.1 ל-33.9).
- * מגמת העלייה בשיעור הילדים העניים נבלמה, ותחולת העוני בקרב ילדים נותרה ברמתה הגבוהה – 35.2% מכלל הילדים.
- * מספר המשפחות העניות ב-2005/6 עמד על 404.5 אלף. במשפחות העניות חיו 1,630,100 נפשות וכ-775.4 אלף ילדים.
- * ב-2005/6 חלה ירידה נוספת בשיעור העוני בקרב קשישים: תחולת העוני בקרב קשישים ירדה מ-25.1 ב-2004 ל-24.5 ב-2004/5 וב-2005 ול-22.9 ב-2005/6. מגמה זו מבטאת את השפעת הגדלת הקצבאות לקשישים באמצע 2005.
- * תחולת העוני בקרב משפחות עם ילדים ירדה קלות מ-26.2 ל-25.6. שיעור העוני בקרב משפחות גדולות הוסיף ועלה מ-58.1 ל-58.8. כל השינויים האלה מבטאים יציבות מבחינה סטטיסטית.
- * ב-2005/6 נמשכה העלייה ברמת החיים הכללית: כל העשירונים, חוץ מהעשירון התחתון, נהנו משיעור עלייה דומה בהכנסה הפנויה לנפש תקנית. ההכנסה הפנויה של העשירון הראשון נותרה ללא שינוי במונחים ריאליים.

* בסך הכל לא חלו שינויים של ממש בחלקם של העשירונים השונים בסך ההכנסה הפנויה, ומדד ג'יני להתחלקות ההכנסה הפנויה נותר ברמתו הגבוהה – אם כי ללא שינוי בהשוואה ל-2005.

הערכה ל-2006

דוח העוני וחלוקת ההכנסות הבא יעסוק בכל שנת 2006, והוא יפורסם באמצע 2007. השיפור בכלכלת ישראל נמשך גם במחצית השנייה של 2006, ודפוסי התרחבות התעסוקה ועליית השכר היו דומים לאלו שנצפו בכל תקופת הצמיחה.

על פי הערכה, התרחבות התעסוקה במהלך 2006 והעלאת שכר המינימום באמצע 2006 אמורים לתמוך בשיפור נוסף בממדי העוני לפי ההכנסה הכלכלית, ואולי אף בצמצום פערי ההכנסה הכלכלית. על אף שהשיפור בקצבאות הילדים ב-2006 פסח על המשפחות הגדולות, אפשר להעריך שעדכון הקצבאות והגדלת קצבות הילדים למשפחות הקטנות (שיבואו לידי ביטוי מלא ב-2006) וכן הגדלת הקצבאות לקשישים באמצע 2006 (שתורגש באופן חלקי בלבד בסקר 2006) יוסיפו לתרום לירידה מסוימת בממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה.

המדיניות בתחום הקצבאות והגבייה של המוסד לביטוח לאומי והעלאת שכר המינימום היא בבחינת צעדים ראשוניים בלבד לצמצום העוני. צמצום של ממש בממדי העוני יושג רק אם יינקטו צעדים משמעותיים יותר, בעיקר בנוגע למשפחות עם ילדים ולאוכלוסייה העובדת.

לוחות

קו העוני לפי גודל משפחה

מספר הנפשות במשפחה	כאחוז מהשכר הממוצע	בממוצע לתקופת סקר הכנסות 2005/6 (ש"ח לחודש)
1	25.8	1,927
2	41.3	3,083
3	54.7	4,085
4	66.1	4,933
5	77.4	5,781
6	87.7	6,551
7	98.1	7,322
8	107.3	8,016
9	115.6	8,632

* במחירי תקופת סקר הכנסות 2005/6 לפי מדד המחירים של 185.6 על בסיס 100 = 1993. השכר הממוצע שחושב הוא ממוצע משוקלל של השכר הממוצע למשרת שכיר (עובדים ישראלים) בחודשים אפריל 2005 עד יוני 2006

** הנתונים מחושבים לפי רמת שכר חדשה (שאינה בת השוואה עם שנים קודמות), עם החלפת מדגם העסקים המשמש לסטטיסטיקה של עבודה ושכר בלמ"ס, ב-2005.

ממדי העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים 2005/6-2004 , אחוזים

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	
2005/6			
			תחולת העוני
39.0	20.2	33.1	משפחות
27.2	24.4	33.5	נפשות
14.4	35.2	41.1	ילדים
45.8	33.9	62.5	יחס פער העוני*
2005			
			תחולת העוני
38.7	20.6	33.6	משפחות
26.9	24.7	33.8	נפשות
14.4	35.2	41.1	ילדים
47.0	33.1	62.5	יחס פער העוני*
2004/5			
			תחולת העוני
39.2	20.5	33.7	משפחות
28.7	24.1	33.8	נפשות
17.0	34.1	41.1	ילדים
47.5	33.3	63.4	יחס פער העוני*
2004			
			תחולת העוני
39.8	20.3	33.7	משפחות
29.8	23.6	33.6	נפשות
19.0	33.2	41.0	ילדים
48.4	33.3	64.5	יחס פער העוני*

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב המדד שווה למספר הנפשות הכלולות בה.

**תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים, 2004-
2005/6, אחוזים**

לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים		
			2005/6
404,500	664,500		משפחות
1,630,100	2,238,100		נפשות
775,400	906,400		ילדים
			2005
410,700	668,200		משפחות
1,630,500	2,235,800		נפשות
768,800	899,600		ילדים
			2004/5
403,400	663,000		משפחות
1,580,200	2,212,500		נפשות
738,100	891,600		ילדים
			2004
394,200	656,800		משפחות
1,534,300	2,184,100		נפשות
713,600	881,600		ילדים

תחולת עוני בקרב משפחות, לפי טיפוס המשפחה, 2005/6-2004/5, אחוזים

	לפני תשלומי העברה ומיסים			לאחר תשלומי העברה ומיסים			שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		
	2005/6	2005	2004/5	2005/6	2005	2004/5	2005/6	2005	2004/5
סך כל האוכלוסייה	33.7	33.6	33.1	20.5	20.6	20.2	39.2	38.7	39.0
ראש משפחה קשיש	57.7	57.0	56.9	24.5	24.4	22.9	57.5	57.2	59.8
משפחות עם ילדים	32.1	32.4	31.9	25.1	26.2	25.6	21.8	19.1	19.7
1-3 ילדים	25.6	26.3	25.2	18.9	20.1	19.0	26.2	23.6	24.6
4 ילדים ויותר	65.7	64.2	65.0	57.0	58.1	58.8	13.2	9.5	9.5
ראש משפחה עובד	17.9	18.4	18.2	11.8	12.2	11.9	34.1	33.7	34.6
שכיר	18.1	18.8	18.6	11.4	12.1	11.7	37.0	35.6	37.1
עצמאי	16.7	15.3	15.2	14.6	13.0	12.6	12.6	15.0	17.1
לא עובד (בגיל העבודה)	91.6	90.4	89.7	66.6	65.8	67.9	27.3	27.2	24.3
משפחות עם מפרנס אחד	33.5	34.8	34.6	22.0	23.1	22.6	34.3	33.6	34.7
משפחות עם שני מפרנסים	4.4	4.7	4.8	3.0	3.1	3.1	31.8	34.0	35.4
יהודים	29.8	29.5		15.9	15.4			46.6	47.8
לא-יהודים	58.6	56.6		52.1	51.2			11.1	9.5
חד-הוריות	51.8	53.3	53.4	29.2	32.5	30.9	43.6	39.0	42.1

**מספר המשפחות העניות לפי ההכנסה
לאחר תשלומי העברה ומיסים, 2005/6-2004/5**

2005/6	2005	2004/5	
404,500	410,700	403,400	סך כל האוכלוסייה
89,600	94,300	97,100	ראש משפחה קשיש
238,600	245,300	233,900	משפחות עם ילדים
147,000	158,000	147,900	3-1 ילדים
91,600	87,300	86,000	4 ילדים ויותר
174,600	177,100	168,900	ראש משפחה עובד
150,300	153,400	142,400	שכיר
24,300	23,600	26,500	עצמאי
142,500	141,100	139,600	לא עובד (בגיל העבודה)
153,400	155,600	148,800	משפחות עם מפרנס אחד
19,700	19,600	18,300	משפחות עם שני מפרנסים
267,200	273,600		יהודים
137,300	137,000		לא-יהודים
34,200	35,500	32,300	חד-הוריות

תחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים לפי מחוזות, 2005 ו-2005/6, אחוזים

ההכנסה הפנויה הממוצעת לנפש תקנית כאחוז מההכנסה הפנויה הממוצעת בכלל		ילדים		נפשות		משפחות		יישוב / אזור
2005/6	2005	2005/6	2005	2005/6	2005	2005/6	2005	
100.0	100.0	35.2	35.2	24.4	24.7	20.2	20.6	סך כל האוכלוסייה
מחוזות								
86.1	83.2	52.5	54.1	39.6	40.9	30.5	31.9	ירושלים
72.0	72.4	45.3	45.8	36.2	36.5	32.6	32.5	הצפון
100.4	100.4	33.4	34.4	22.2	23.3	19.2	20.5	חיפה
115.9	116.5	19.7	19.5	13.6	13.7	12.1	12.4	המרכז
118.9	120.5	26.0	25.5	15.8	15.8	13.6	13.7	תל אביב
85.2	84.8	36.7	35.2	26.8	26.3	23.4	23.6	הדרום
77.9	78.4	27.4	28.4	22.5	23.5	23.2	23.6	אזורי פיתוח צפון*
78.5	79.2	31.4	34.6	25.6	28.3	24.7	26.7	אזורי פיתוח דרום*

* לא כולל יישובים שבהם פחות מ-10,000 תושבים.

התפלגות תשלומי ההעברה והמיסים הישירים לפי עשירונים וחלקו של כל עשירון בסך כל ההכנסה, 2005/6, אחוזים

חלקו של כל עשירון בסך כל ההכנסה ** (%)		החלק בסך הכול		עשירון*
לפני תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	מיסים ישירים	תשלומי העברה	
2.0	0.0	0.8	20.0	תחתון
3.5	1.0	1.0	21.4	2
4.6	2.8	1.1	9.2	3
5.9	4.4	1.9	9.8	4
7.4	6.2	3.1	9.3	5
9.0	8.1	4.4	7.6	6
10.8	10.4	6.5	6.8	7
13.1	13.6	10.7	5.8	8
16.5	18.3	18.1	5.3	9
27.4	35.1	52.5	4.8	עליון
8.0	53.4	היחס בין הכנסת החמישון העליון לבין הכנסת החמישון התחתון

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקנית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.

** במונחים של הכנסה לנפש תקנית.

מדד ג'יני לאי שוויון בהתחלקות ההכנסות באוכלוסייה, 2005/6-1999

אחוז הירידה הנובע מתשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	
--	---------------------------------------	---------------------------------------	--

לאוכלוסייה הכוללת את מזרח ירושלים

25.8	0.3874	0.5224	2005/6
26.2	0.3878	0.5255	2005
26.6	0.3837	0.5225	2004/5
27.4	0.3799	0.5234	2004
30.0	0.3685	0.5265	2003
31.5	0.3679	0.5372	2002
30.5	0.3593	0.5167	1999

השינוי במדד (אחוזים)

2005/6 לעומת 2005 -0.6 -0.1

2005/6 לעומת 2004-5 0.0 1.0

2005/6 לעומת 1999 1.1 7.8

* חישוב מדד ג'יני מתבסס על התצפיות הפרטניות, במונחים של הכנסה לנפש תקנית כאשר המשקל המיוחס לכל משפחה שווה למספר הנפשות בה.

** לאוכלוסייה הכוללת את מזרח ירושלים